

Szentgyörgyi Zsuzsa
Szálak összehordása

Életutak

Szentgyörgyi Zsuzsának a sorozatban megjelent kötetei:

Egy közép-európai mérnöksors: Benedikt Ottó

Mérnök–tudós–iskolateremtő: Michelberger Pál és kora

Egy alkotó mérnök az autóiparban: Körmendy Ágoston

Kihívások és megvalósulások: Lepsényi István

A mérnöki hivatás örök vonzásában: Simonyi Sándor

A Sziget: ötvenéves az MTA Számítástechnikai és

Automatizálási Kutatóintézete

„A hetedik te magad légy”: Szentgyörgyi Zsuzsa

Bokor József – Az elmélet és gyakorlat egyesítője

Szentgyörgyi Zsuzsa

Szálak összehordása

Találkozások, emlékezések

Szűcs Édua rajzaival

TYPOTEX

Budapest, 2017

© Szentgyörgyi Zsuzsa, Typotex, 2017

Illusztrációk © Szűcs Édua

Engedély nélkül semmilyen formában nem másolható!

ISBN 978 963 279 923 0

ISSN 1789–5073

Témakör: *műszaki tudományok, tudománytörténet*

Kedves Olvasó!

Köszönjük, hogy kínálatunkból választott olvasnivalót!

Újabb kiadványainkról, akcióinkról

a *www.typotex.hu* és a *facebook.com/typotexkiado*

oldalakon értesülhet időben.

Kiadja a Typotex Elektronikus Kiadó Kft.

Felelős vezető: Votisky Zsuzsa

Felelős szerkesztő: Laik Eszter

Műszaki szerkesztő: Pintér Zoltán

A borítón szereplő képet Jean-François Millet *Kalászszedők* című
festményének felhasználásával Szűcs Édua készítette.

Készült a Multiszolg Bt. nyomdájában

Felelős vezető: Kajtor Bálint

*Férjem, Kovács György emlékének ajánlom, aki
szigorú és egyúttal lelkes lektora volt az írásaimnak.*

Szentgyörgyi Zsuzsa

Tartalomjegyzék

1. ELŐSZÓ	
A kilencedik	13
2. BEVEZETŐ	
A szerencse gyermekei	17
3. INTERJÚK	
3.1. A <i>MAGYAR TUDOMÁNY</i> FOLYÓIRATBAN MEGJELENT BESZÉLGETÉSEK	
„...mi is a nagymarosi vízerőmű igaz története?” Beszélgetés Mosonyi Emil akadémikussal (1994)	31
„A világ ment cikkcakkban” Beszélgetés Vámos Tibor akadémikussal (1995)	63
„Az újrakezdés mindig vonzott” Beszélgetés Tétényi Pállal (1995)	95
Nem utoljára: kell-e a latin? Beszélgetés Borzsák István akadémikussal (1996)	127
„Az indok az volt, hogy túl sokat vitatkozom” Beszélgetés Kapolyi László akadémikussal (1996)	145

Gondolatok a gazdasági globalizációról

Beszélgetés Csikós-Nagy Bélával (1996) 173

**„Először abból indulok ki: lehet, hogy a másíknak
igaza van”**

Beszélgetés Láng István akadémikussal (1997) 185

„...a »matatásra« adott pénzeket mind sajnálom”

Beszélgetés Pungor Ernő akadémikussal (1997) 211

Ki a magyar?

Beszélgetés Kürti Miklóssal (1999) 229

A közhivatalnok szembesül a kutatóval

Beszélgetés Török Ádámmal, a közgazdaságtudomány
doktorával (2000) 237

„Mint A kis hercegenben: csak ülnek és barátkoznak”

Beszélgetés Roska Tamás akadémikussal (2000) 251

Tudománpolitika és Einstein százada

Beszélgetés Pálinkás József akadémikussal (2000) 269

A kiválóság, a kiemelkedő teljesítmény számít

Beszélgetés Jan Nielsson svéd professzorral (2000) 285

**„Az én álmom az oktatás, a kutatás és a mérnöki
tanácsadás kombinálása”**

Beszélgetés Somlyódy László akadémikussal (2000) 295

Egy „iparos” a kutatásról

Beszélgetés Csapody Miklóssal, a GE Lighting
alelnökével (2001) 317

A felvilágosodás nagykövete

Beszélgetés Köpeczi Béla akadémikussal (2006) 337

3.2. A 168 ÓRA HETILAPBAN MEGJELENT BESZÉLGETÉSEK

A kék rózsza Magyarországon

Találkozás Báti Ferencsel (1999) 359

Tudással a mamutok között

Beszélgetés Bogsch Erikkel (1999) 365

Ipar, műszaki képzés és kutatás

Beszélgetés Lepsényi Istvánnal (1999) 371

A kutatás révén már az EU-ban vagyunk

Beszélgetés Kroó Norberttel (2000) 377

Kulturális sokszínűség és világméretű vízkataszter

Beszélgetés Enyedi Györggyel (2001) 385

Nobel-díjak pszichológiai tényezőikért

Beszélgetés Garai Lászlóval (2002) 391

Diabétesz – egy komplex népbetegség

Beszélgetés Halmos Tamással (2002) 399

Világhírű magyar bűnbak

Beszélgetés Mosonyi Emillel (2003) 407

Közös mezsgyéken

Beszélgetés Vicsek Tamással (2003) 415

Budapesttől Budapestig Beszélgetés Boda Miklóssal (2004)	423
Fekete öves akadémikus Találkozás Palkovics Lászlóval (2007)	431
Minőség és biztonság Találkozás Biacs Péterrel (2008)	437
Bányászok a számítógép előtt Találkozás Benczúr Andrással és Rónyai Lajossal (2008)	443
Életünk, a víz Találkozás Ligetvári Ferencsel (2008)	449
Metanol – a nagy ígéret Találkozás Oláh Györggyel (2008)	455
A mikrovilág törpéi Találkozás Gyulai Józseffel (2008)	461
A szigetépítő Vámos Tibor Széchenyi-díjas (2008)	467
Intelligens közlekedés Találkozás Bokor Józseffel (2008)	471
A műszaki tudományok „Nobel-díjasa” Kálmán Rudolf kitüntetése (2008)	477
Ezerháromszáz kilométer Találkozás Kecskeméthy Gézával (2008)	483

Egy húséges ember

Tétényi Pál nyolcvanéves (2009) 489

4. EGYÉB MEGJELENÉSEK

A polgár és a monopóliumokBeszélgetés Straub Elekkel, a MATÁV elnök-
vezérigazgatójával (1998) 497**Geofizikus és karmester**

Beszélgetés Rybach Lászlóval (1999) 511

5. NEKROLÓGOK

A marslakók sem halhatatlanok

Teller Ede (2003) 523

Csodálkozni és megismerni

Borzsák István (2007) 529

Elherdált kincseink

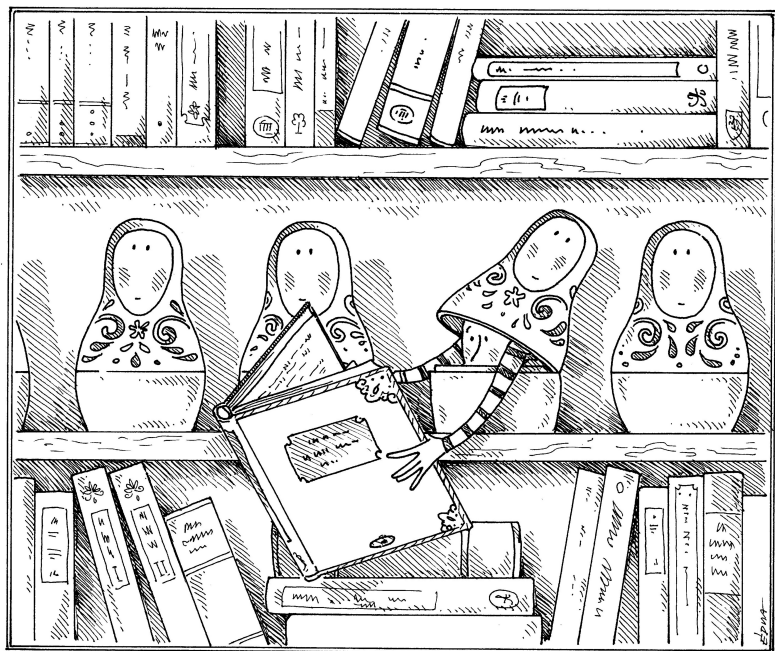
Mosonyi Emil (2009) 533

Búcsú egy tudós iparpolitikustól

Kapolyi László (2015) 537

FÜGGELÉK

Rövid életrajzi adatok 541

1. Előszó

A kilencedik

Kilencedik. Nem túl figyelemre méltó szám, nem is igazán kedvelem. Hiszen a kilenc csupán hárommal osztható (persze, az egyen és saját magán kívül, de hát ez minden számra igaz), míg például egyik favoritom, a tizenkettő kettővel, hárommal, négyvel és hattal is (a másik kedvencem a hatvannégy, ám ez az én könyveim számosságához képest elérhetetlenül nagy). Ettől a jeles számtól, a tizenkettőtől is messze vagyok, hiszen már a mostanit, a kilencedik kötetet is igencsak magas korban írom. Mindenesetre egy jegyzet erejéig álljanak itt emlékeztetőül sorra az eddig megjelentek.¹

Az eddigi kötetek – egy kivételével, ez *A Sziget*, amely az MTA SZTAKI történetét járja körül – mind egy-egy ember, egy-egy mérnök életét, munkásságát mutatták be, bele-

¹ Az *Életutak* sorozat eddigi tagjai:

Benedikt Ottó – *Egy közép-európai mérnöksors* (2005); *Michelberger Pál és kora* – *Mérnök–tudós–iskolateremtő* (2008); *Körmendy Ágoston* – *Egy alkotó mérnök az autóiparban* (2010); *Lepsényi István* – *Kihívások és megvalósulások* (2012); *Simonyi Sándor* – *A mérnöki hivatás örök vonzásában* (2013); *A Sziget* – *Ötvenéves az MTA SZTAKI* (2014); „*A hetedik te magad légy*” – *Szemelvények egy életből* (2015); *Bokor József* – *Az elmélet és gyakorlat egyetemesítője* (2016). A kötetek a Typotex Kiadó gondozásában jelentek meg.

értve a saját életemről szóló hetediket is. A mostani nagyon elűt tőlük.

Egy emléikkel kezdem. Egykori jó barátom, Borzsák István akadémikus (1914–2007), a már eltávozott kiváló klasszika-filológus és nagyszerű ember adta az ötletet. Idős korában *Dragma* címmel állított össze hat kötetet korábbi munkáiból. A 'dragma' ógörögül kalászosok összeszedését, kévébe gyűjtését jelenti, tudtam meg a szerzőtől. Most én is ezt a gyűjtést követem a könyvemben, amikor mintegy két, két és fél évtized termését szedem össze és nyújtom át az Olvasónak. Ez az időszak már nyugdíjas koromra esik, amikor mintegy negyven kiemelkedő tudóssal – és néhány, ugyancsak kiváló gazdasági szakemberrel – folytattam beszélgetést. Az ezekből készült jó hosszú interjúk lényegében két helyen jelentek meg: egyrészt a Magyar Tudományos Akadémia központi folyóiratában, a *Magyar Tudományban*, másrészt a nevezetes politikai-társadalmi hetilapban, a *168 Órában*. Ezeken kívül még két interjú szerepel a gyűjteményben: az egyik eredetileg a *21 tudós a 21. századról* című könyvben, a másik a *Társadalmi Szemle* folyóiratban jelent meg.

Inkább élvezetes szellemi találkozást, mint munkát jelentettek számomra ezek a beszélgetések, a megírásuk nemkülönben. Olyik „szereplővel” nem is egyszer találkozunk e célból, olyik pedig már nem beszélgetés lett, hanem végső búcsú, nekrológ.

E mostani kötetem elrendezése igen egyszerű. A két fő fejezet a *Magyar Tudományban* és a *168 Órában* megjelent interjúkat tartalmazza, a harmadik (vagy inkább két-és-feledik) az egyéb fórumokon kiadottakat, végül a negyedik nekrológokat. Tűnődtem, milyen legyen az interjúk sorrendje, és végül úgy gondoltam, talán a legalkalmasabb az időrend lesz. A kötet végén a Függelék a beszélgetőtársaim legfontosabb életrajzi adatait hordozza.

Természetesen újra végigolvastam e beszélgetéseket, és némi meglepetéssel tapasztaltam, mennyi aktuális, a mai

napra is érvényes, sőt, továbbmutató ismeretet, gondolatot tartalmaz e kiváló emberek mondanivalója. A helyzetértékelések, a trendek kivetítése, a ma is érvényes gondok, problémák alig vagy egyáltalán nem változtak. Élesen kitűnik belőlük, hogy a magyar ugar dudváit nem ásta ki, nem taposta el társadalmunk az idő haladtával, és ahol helyekkel közzel meg is történt, ott újak, olykor még erősebbek, még rombolóbbak nőttek ki.

Sajnos, az értékes mondanivalók csupa-csupa férfi beszélgetőtárhoz kötődnek.² Nyilván az én hibám is, hogy nem törekedtem női tudósok megszólaltatására is. Most már késő bánat, nemcsak azért, mert túl koros vagyok már újabb interjúkhoz, hanem azért is, mivel – napjaink politikai elrendezéséhez illeszkedve – bezárultak a fogadásukra alkalmas médiumok is. Ezért e könyvnek célja kettős lehet: egyrészt tisztelgés kiváló beszélgetőtársaim előtt, másrészt mondanivalójuk felidézésével üzenet a mai – és talán, reményeim szerint, a holnapi, holnaputáni – Olvasónak.

² Jellemző példa, hogy e könyv írása idején, 2016-ban a Magyar Tudományos Akadémia közgyűlésén megválasztott 31 új tag között egyetlen nő sem akadt. (A jelen kötet egészében Szentgyörgyi Zsuzsa lábjegyzetei olvashatók.)

2. A szerencse gyermekei

Mintegy másfél évtized alatt (1994 és 2008 között) közel negyven kiemelkedő tudóssal beszélgettem. Közös jellemzőjük, hogy valamennyien kiléptek – vagy kiszorultak – a csupán szakmájába zárkózó kutató védett és elegáns elefántcsonttornyából. Többségük, egy-két kivétellel, aktív részese volt (vagy ma is az) a közéletnek, a társadalomformáló politikának, de legalábbis a kutatópolitikának. Interjúalanyaim többsége tudós kutató, de akad köztük néhány ipari vezető is, akiknek véleménye, látásmódja, az új iránti elkötelezettsége igen jól egészíti ki a tudósokét.

Miért éppen az itt szereplőket választottam? A válasz egyszerű: olyan jeles egyéniségeket szólaltattam meg, akiknek munkája, élete, véleménye a világról, de az apró, kisléptékű dolgokról is, fontosnak tűnt a szememben. Lehetne azt kérdezni: miért nem kerestem meg valaki mást az adott témában? Nos, főleg azért, mert engem elsősorban az itt megjelentek érdekeltek. Volt rá eset, hogy az egyik főszerkesztőm a *Magyar Tudományban* kifejezetten kért, hogy készítsek interjút egy akadémikussal, aki a rendszerváltás után igen magas állami tisztet töltött be. Unalmas és nem teljesen szavahihető embernek tartottam (ma is ez a véleményem róla), ezért elhárítottam a lehetőséget. Egyébként a névsort végigpásztázva feltűnhet, hogy majdnem kivétel nélkül természettudósok és műszakiak a partnereim, amiben nyilván közrejátszik szakmai előéletem, hozzáadódna

műveltségi alapismereteim. Érdekes és figyelemre méltó, hogy bár a beszélgetők döntő többsége a reálszférában tevékenykedik, szinte kivétel nélkül rendkívül műveltek a humán tudományokban is, szeretik, egyesek művelik is a művészeteket. Erre jó példa Láng István, aki a madarak szerepét kutatta Arany János költészetében és Jókai Mór könyveiben, vagy Vámos Tibor, aki behatóan foglalkozott az ókor történetével és irodalmával is, Somlyódy László és Kecskeméthy Géza, akik eredetileg bölcsész pályát akartak választani, de a magyar sors mégis úgy hozta, hogy mérnökök lettek.

Közös a sorban, hogy valamennyi kötetem főszereplője férfi. Egy kivétellel – ez én vagyok. Nem teljesen megérdemelten, de szó szerint „kéznél voltam”. Még az *Életutak* sorozat hatodik tagjában, a SZTAKI kutatóintézet sorsában, „életében” is döntően férfiak szerepelnek. Hiába, nálunk a műszaki pálya még mindig döntően maszkulin.

A mostani könyvem alapjaiban eltér a sorozat előző tagjaitól. Ebben nem egyetlen személyiség élete, munkája, sorsa jelenik meg, nem is egyetlen intézeté, hanem összefoglaltan eléggé terjedelmes számú és méretű, mintegy negyven interjúm, amelyekben igen érdekes, szakmájában kiemelkedő emberrel beszélgettem, összességében mintegy másfél évtizedet átfogva. Akad egy-két személy, aki nem is egyszer szerepel. A beszélgetéseket időrendben közlöm. Próbálkoztam tematikus összeállítással, de nem sikerült, mesterkélt, nem igazán adekvát megoldás lett volna.

A sorban találkozhatunk „meredek” személyiségekkel, olyanokkal, akik a beszélgetés idején akár *nonpersonnak*³ is számítottak. Fontosnak tartottam – ma is annak tartom –, hogy tetteik indokolása, magatartásuk védelme, tanúságuk teret kaphatott, fennmaradhatott. Nem nekünk, kortársak-

³ A szót George Orwell alkotta, alapműnek számító, 1984 című könyvében. Azóta, sajnos, mindennapos fogalomná tette a történelem.

nak lényeges ez elsősorban, hanem az utódoknak. Kell legalább ötven, talán inkább száz év, hogy a mai korszakot kutató majd higgadtan, személyi, családi érdekektől, érzelmeiktől elvonatkoztatva vizsgálhassa és dolgozhassa fel a mi korunkat.

Az itt közreadott megnyilatkozások természetesen szubjektívek, előfordulhat bennük védekező önmentegetés, felmentésre vágyó magyarázkodás, talán még félrevezető indoklás is. De az eljövendő korok történészeinek ezek is adalékul szolgálhatnak, tanúvallomások, kiegészítések lehetnek, amelyeket egyéb forrásokkal, dokumentumokkal összevetve értékelhet az utókor. Nagy kár lenne, űr keletkezne, ha ezek az önvallomások elvesznének. Ezért képtelen vagyok megbocsátani magamnak, hogy tétovázásom miatt elmaradt a beszélgetés egy általam szeretve tisztelt nagy emberrel, Straub F. Brunóval, a kiváló tudóssal, nagyszerű emberrel és nem elhanyagolhatóan, a rendszerváltás előtti utolsó államelnökünkkel⁴. Mire ráért volna felesége hosszú betegsége után, mire ráállt volna a beszélgetésre, hirtelen elment, elvitte tanúságát, ismereteit, érdekes és értékes adalékokat.

Mert ezek az interjúk tanúvallomások is. Hosszan készültem mindegyikre, de nem mindig sikerült minden oldalról egyformán megvilágított válaszokat kapnom a kérdésekre. Nem is sikerülhetett. Egy tisztességes jogrendben senki sem kényszeríthető arra, hogy maga ellen valljon. A kegyetlen, gonosz diktatúrák sajátja, hogy kínzással, zsarolással vagy mindkettővel együtt bírja rá a megvádolt személyt, valljon maga ellen, ismerje be bűnösségét – még akkor is, ha egyáltalán nem bűnös.

⁴ Hivatalosan nem így hívták: az Elnöki Tanács elnöke volt a megnevezése.

A szerencse fiai

Sors bona, nihil aliud – jószerencse kell, semmi más –, állította jelmondatában a hősies kitöréséről elhíresült szigetvári hős dédunokája, a költő Zrínyi Miklós. Sajnos, nála a jószerencse nem egészen vált be, minthogy 1664-ben viszonylag fiatalon, 44 évesen meghalt, egy sebzett vaddisznó dühe (vagy a sértett udvar által küldött tőr?) nyomán. Ám hogy a jószerencse valóban fontos, bizonyítják az ebben a kötetben színre lépő, pályájukon kiemelkedő szereplők. De hogy „semmi más” sem kellene? Nos, ha már idézeteknél tartunk, érdemes itt megemlítenünk a Zrínyinél bő kétszáz évvel később élt Thomas Alva Edisont (1847–1931), minden idők egyik legsikeresebb feltalálóját és egyúttal kemény üzletemberét, aki szerint a sikerhez tíz százalék ötlet, ihlet (inspiráció) és kilencven százalék szorgalom, izzadság (respiráció) szükségeltetik. Ő pedig igazán tudhatta. Edisont igazolják az itt megjelenő interjúk is, mert szinte mindegyik, szakmájában igen eredményes, esetenként híressé is vált beszélgetőtársam a szerencséivel és a kitartó szorgalommal magyarázta sikerét. Szerencse a pályaválasztásban, a kutatásban, a témák fellelésében és a nem is ritka nagy váltásokban is. És munka, nagyon sok munka, olykor lemondás, áldozatvállalás a szerencse elválaszthatatlan kísérőjeként. A szerencse szerepének igazolásul hol kezdhethném megfelelőbben a sort, mint a legelső interjúhősömnél? Több mint két évtizednyire, 1993-ra nyúlik vissza a történet. Vasárnapi ebédünket készítettem, és szokás szerint hallgattam a rádiót. Már mélyen benne voltak egy beszélgetésben, amikor kinyitottam a készüléket. Egy kissé rekedtes, öreg hang beszélt, nem tudhattam, ki, hiszen már javában folyt a műsor. De egyszerre nagyon figyeltem, az éppen csorgó vízcsapot is gyorsan elzártam. Meggyőző, logikus, rendkívül értelmes és szakszerű mondanivalót hallottam, színes, szép magyar megfogalmazással. A végén bemond-

ták: a megszólaló Mosonyi Emil professzor, aki most látogatóban van hazájában, mert egyébként évtizedek óta Németországban él. Nagyon megragadott ez a beszélgetés és főként maga az ember. Ekkor döntöttem is: a Magyar Tudományos Akadémia központi folyóiratának szerkesztőjeként megpróbálok én is interjút készíteni vele. Megtudtam, melyik szállodában lakik a feleségével együtt. Odatelefonáltam, de nem volt a szobájában, ám az üzenetemre rövidesen jelentkezett, még hozzá személyesen! Egyszerűen átsétáltak a közeli szerkesztőségbe. Megörült az ajánlatnak, de az interjú megjelentetése egyáltalán nem volt egyszerű ügy. Eltekintve attól, hogy nagyon alaposan fel kellett készülnöm, hiszen én nem vagyok „vizes” szakember, Köpeczi Béla akkori főszerkesztőnk bátorsága, támogatása is elengedhetetlen tényezőt jelentett. Mert Mosonyit hiába rehabilitálták az Akadémián (tegyük hozzá: eléggé vonakodva), hiába volt szakmájának világszerte elismert, ünnevelt nagysága, ha Nagymaros, vagyis a vízlépcső miatt nemcsak kormánykörökben, hanem egyes, akkor éppen ellenzékben lévő pártokban is első számú közellenségnek számított. Egyébként a sorozat többi tagja között is akad egy-két személyiség, aki miatt bizony – demokrácia ide vagy oda – kemény megrovás, de legalább is megmorgás ért. Ezért az én szerény elszántságomon kívül nagy szükség volt az akkori főszerkesztők, Köpeczi Béla, majd őt követően Enyedi György és Czelnai Rudolf kemény és bátor kiállására a megjelentetések mellett.

Ritka szerencseként szinte azonnal egymásra hangolódtunk Mosonyi Emillel, bár emberöltőnyi volt a korkülönbség köztünk. És nemcsak mi ketten, hanem az ő felesége, Hedvig, meg Gyuri, az én férjem is társult ehhez a kapcsolathoz. Egy viszonylag hosszú, szép barátság vette kezdetét, amit szó szerint csak a halál bontott szét. De előtte hosszú beszélgetéseket folytattunk, amelynek eredménye lett 1994 januárjában a későbbi interjúsorozatomnak első tagja a *Magyar Tudományban*. Hihetetlenül őszinte és alapos

forrásként is szolgáló megnyilatkozást kap, aki elolvassa. Mosonyi is beszél jószerencséről, bár ez hosszú élete során nemegyszer erősen vegyült balszerencséivel is. A szerencse alapja persze a nagy tehetség, amit születésekor kapott az égiektől, és ami őnála is rendkívüli munkabírással meg persze rengeteg munkával ötvözve teremtett meg egy fél év híján teljes századot átívelő nagyszerű életpályát. Mindenestre ahhoz is nagy szerencse kellett, hogy túlélte a szörnyűséges 1944-es évet, a bujkálást, a majdnem lebukást.

Most, átnézve az interjúkat, ellentmondások, véleménykülönbségek is szembe tűnnek. Éppen Mosonyi Emil egyik árva sorsra jutott „gyermeke”, a Nagymarosi Vízlépcső esetében, mert két, a környezetvédelemmel elkötelezetten foglalkozó tudós is szembeszáll a vízlépcsővel. Elsősorban az erősen elkötelezett természetvédő Láng István, aki mindvégig a vízlépcső ellenfelének bizonyult. Kevésbé merev talán Somlyódy László, elvégre ő voltaképpen „vizes”, de nem vízepítő, hanem elsősorban víztisztasággal foglalkozik. Ám Kápolyi László sem volt barátságos, ő az energetikusok szemszögéből nem állt ki a beruházási pénzeket szerinte elragadó vízlépcső mellett.

Egyébként, ha már a vízről szóltam, fájdalommal emlétem meg itt a hazai vízügy hatalmas veszteségét. A 2000-ben készült Somlyódy-interjúban még nagy szerepe van a VITUKI-nak, a hazai vízügy, vízgazdálkodás zászlóshajójának, amelyet azóta a jelenlegi kormány⁵ felszámolt. Egyes vélemények szerint a tekintélyes és a hazai vízügy és természetvédelem ügyét magas szinten képviselő intézet székháza ingatlanspekuláció szempontjából túl kedvező helyen állt.

*

⁵ E sorokat 2016 nyarán írtam.

Az első interjút eléggé gyors ütemben követte összesen mintegy háromtucatnyi a *Magyar Tudomány* folyóiratban és a *168 Óra* hetilapban. Többségükben nagyszerű tudósokkal, köztük egy-két szereplővel a reálszférából, minden esetben igen érdekes, bár – hétköznapi értelemben – nem mindig szeretetreméltó emberekkel. A kilencvenes évek közepétől kezdve végig a kétezres éveken át tartott ez a sorozat. Különös jellemzőjük, hogy beszélgetőtársaim mondanivalója a mától számított bő másfél-két évtizedes időtáv ellenére voltaképpen ma is időszerű. Aktuális, amit a szerencséről mondtak szinte valamennyien, és aktuálisak a beszélgetések idején még jóslásnak számító, de mára már a technikában hétköznapi gyakorlattá váló előretekintések, legyen szó egyebek között akár az internet hatalmáról vagy a mobiltelefonok elterjedéséről. És – bánatomra – aktuális ma is mindaz, amit a kutatás-fejlesztés-innováció magyarországi helyzetéről, az ilyen-olyan szakintézmények és a szakmákat érintő hivatalok napi sorsáról, a kutatás és a gyakorlati szféra kapcsolatáról mondtak. Beszélgetőtársaimnak azonban egy vonása közös: mindnyájan tiszta logikával gondolkodtak és szóltak, rendkívüli szakmai felkészültséggel, tudásuk és nemzetközi téren is folytatott munkáik ismeretében nagy áttekintőképességgel, és – nem utolsósorban – szép, világos nyelvű fogalmazással. Jól ismert persze, hogy csak az képes érthetően, szépen beszélni valamiről, akiben megalapozott, komoly tudás rejlik.

Különböző szakmájú, orientációjú emberekkel sikerült találkoznom, de ezekben a fentiekben vázolt vonásokban hasonlóak voltak. Úgy vélem tehát, mindenképpen érdemes itt és most, e kötetben feleleveníteni ezeket a beszélgetéseket (és a néhány nekrológot is). Tanulságosak lehetnek nemcsak a kortársaknak, hanem az újabb generációknak is, legyen szó akár a klasszikus történelem és nyelvek értékéről, közgazdasági iskolákról, infokommunikációról, élelmiszer-biztonságról, irányítástechnikáról, vízepítésről, adatbányászatról vagy kémiaiáról. Meg-megbúvó háttérként

pedig a rettenetes 20. századról, üldözésekről és megmenekülésekről, zsarnokságokról és forradalmakról, a véletlenkel való elbánásról (például a származásuk miatt), a „ki, mikor, hol állt”, a „ki a vétkes és ki a felmentő” szörnyűséges besorolásairól. Egyszóval: a magyar újkori történelemnek egy sajátságos, körülhatárolt szeletéről. Meg persze magukról a szerencsefiakról, akik mindezeket át- és túlélvén kiemelkedőt tudtak alkotni. Méltón arra, hogy ezekben a beszélgetésekben (is) nyomot hagyhassanak maguk után.

A fórumok

Szólni érdemes az interjúk megjelenésének hordozóiról is.

A *Magyar Tudomány*nak a nevében rejlik küldetése is. A folyóirat a Magyar Tudományos Akadémia fóruma, amelyet az MTA tagjai „hivatalból” megkaptak (legalábbis, amíg én ott dolgoztam, ez volt az úzus). A kis létszámú szerkesztőségnek mindössze két főállású tagja volt: a felelős szerkesztő és a titkárnő. A többiek, beleértve a meghatározott ciklusokban egymást váltó akadémikus főszerkesztőket is, gyakorlatilag névleges tiszteletdíjért munkálkodó kutatókként vettek részt az itteni munkában. Jó hangulatban együttműködő, szabad szellemű csapat volt ez. A szerkesztők egy-egy szakterületet képviseltek, a megjelenést a mindig kötetlen hangulatú, szabad vitájú szerkesztőségi üléseken határoztuk el (a többes szám első személy azért indokolt, mivel magam is tagja voltam ennek a teamnek). A főszerkesztők kivétel nélkül szakmájuk kiemelkedő tudósai voltak. Bizonyítja a névsoruk, akikkel én együtt dolgoztam (időrendben): Straub F. Brunó, Köpeczi Béla, Enyedi György, Czelnai Rudolf, Csányi Vilmos. A szerkesztőség szilárd oszlopa pedig a rendkívül népszerű, remek tudású és értékítéletű felelős szerkesztő Csató Éva volt. Büszke vagyok, hogy évtizednél hosszabb ideig magam is e csapat aktív tagja lehettem, mivel – mint mondtam már, de nem győzöm ismételtén hangsúlyozni –

szabad szellem, szakmai alázat, tudás és bátor magatartás jellemezte a szerkesztőséget. Igazolja ezt az állítást egyebek között a bős–nagymarosi vízlépcsővel kapcsolatos, az ilyen-olyan politikai széljárásokhoz nem igazodó, csak a szakmai kérdéseket szem előtt tartó cikkek megjelentetése is. És igazolják a jelen kötetben immár újból megjelenő interjúk, amelyekben szabadon kérdezhettem és szabad válaszokat adhattak beszélgetőtársaim. Pedig nem egyszer kemény kritikai hangot is megütöttek. Egyebek között Mosonyi Emil, Vámos Tibor, Csapody Miklós, Kapolyi László, Pungor Ernő. Előfordult az is, hogy egy krakéler ifjú történész által személyében és szakmai múltjában megtámadott tudós közgazdát sikerült kemény érvekkel, adatokkal megvédeni, mint Csikós-Nagy Béla esetében. Az itt közreadott interjúk mind megjelentek, egy kivételével. A Köpeczi Bélával folytatott beszélgetés volt ez, a halál lépett közbe. Ám mivel mind emberileg, mind tudományosan rendkívül érdekes kérdéseket érint, úgy véltem, fontos a megjelentetése e helyütt.

Meglehetősen hosszúak ezek az interjúk, mert különös előnyt jelentett, hogy a *Magyar Tudományban*, havi folyóirat lévén, a terjedelmi szűkösség nem szabott korlátot a mondanivalónak. A főszerkesztők nagyvonalúságát bizonyítja az is, hogy ilyen kérdésekbe egyáltalán nem szóltak bele.

A másik interjúköteg a *168 Óra* hetilapban publikált beszélgetésekből áll össze.⁶ Partnereim esetében néhol akadnak személyi átfedések a két lapban megjelent beszélgetések között. Kétségtelen, hogy az interjúsorozat a hetilapban némileg eltérő hangvétellű a *Magyar Tudományhoz* képest. Ennek egyik oka a terjedelem, hiszen a *168 Óra*, hetilap lévén, kevesebb helyet tud biztosítani. Másrészt, mivel a lap alapvetően politikai fórum, a mondanivaló is karcosabb,

⁶ Itt említem meg, hogy három interjúalanyom az *Éleutak* sorozat két kötetében is megjelenik. Bokor József, Roska Tamás és Vámos Tibor *A Sziget* című kötetben (2015), Bokor József pedig a róla szóló önálló könyvben is (2016). (Részletesebben lásd az 1-es lábjegyzetben.)

erősebben kötődik a napi aktualitásokhoz. Magam nem voltam a hetilap belső munkatársa, csupán külsőként jelentek meg ott írásaim. E vonatkozásban ki kell emelnem a két főszerkesztő-helyettesnek, az élelátású, nagyszerű humorú, írónak is kiváló Jolsvai Andrásnak⁷ és az azóta már nyugdíjba vonult, a magyar újságírásban kiemelkedő Bölcs Istvánnak a szerepét. Mindketten remek felkészültségű, széles kitekintésű szerkesztők, akik roppantul laza gyeplőre fogtak engem a mondanivalót illetően, legfeljebb kisebb stíluskérdésekbe szőltak olykor bele.

Két interjú „kilóg” e sorból. Az egyik az azóta már – sajnálatosan – megszűnt *Társadalmi Szemlé*ben jelent meg. Bár ez a folyóirat eredetileg a Magyar Szocialista Munkáspártnak (MSZMP) volt a társadalomtudományi folyóirata, a rendszerváltás után, természetesen felülvizsgált felfogással, de szilárd szakmai közelítéssel, megmaradt egy darabig jó minőségű, magas színvonalú társadalomtudományi fórumnak. A Straub Elekkel itt megjelent beszélgetés egy máig is érvényes, fontos társadalmi kérdést, az infokommunikáció szerepét, fejlődésének lehetőségeit járta körül, amiből mára, közel két évtized múltán is a legtöbb meglátás valósnak bizonyult. Ám a lapnak anyagi nehézségei támadtak, és bár akkor, az 1994 és 1998 közötti időszakban szocialista kormány volt uralmon, a vezetők, kicsinyes és rövidlátó magatartással, nem segítették az életben maradását. A politikai játékokhoz nem értő, de gondolkodó és figyelő értelmiségiként mondom, hogy e lap megszűnése is bizonyítja: nem lett sikeres a szocialista pártnak a „múltat végleg eltörölni” felfogása, mert népszerűsége és elfogadottsága ettől mit sem emelkedett.

Rendhagyó módon a Rybach Lászlóval folytatott beszélgetés egyik csoportba sem illeszkedik, mivel ez könyvben⁸

⁷ Jolsvai András azóta, 2016-ban, elhagyta a szerkesztőséget.

⁸ Szentgyörgyi Zsuzsa: Rybach László. In: Erdélyi András (szerk.): *21 tudós a 21. századról*. Budapest, 1999, Tertia Kiadó.

jelent meg. Mégis, mindenképpen érdemes az itteni megjelentetésre, minthogy nemcsak a mondanivaló, hanem maga a tudós partner is rendkívül érdekes jelenség. A Budapesten rendezett Tudomány Világkonferenciája alkalmából szólalt meg Rybach professzor, ez a nemzetközi hírű, kiváló geofizikus, az MTA tagja, aki amellet jeles zenész, rendszeresen fellépő karmester is.

Megemlékezések is szerepelnek a kötetben, időrendben: Teller Edéről (2003), Borzsák Istvánról (2007), Mosonyi Emilről (2009) és Kapolyi Lászlóról (2015). A sorrendben első három nekrológ a *168 Órában*, az utolsó a *Népszavában* jelent meg. Szerencsés lehettem, hogy korábban Tellerrel, a nagy fizikussal személyesen is találkozhattam, beszélgethettem vele, többek között ezért is írtam róla. A többi megemlékezést nemcsak az elhunyt kiemelkedő személyisége, nagy tudományos és/vagy vezetői egyénisége miatt közlöm itt, hanem mert szeretetreméltó barátként is szerepeltek az életemben, akikkel egyébként korábban interjút is publikálhattam.

Egy szerencselány⁹

A szerencsével kezdtem és azzal is zárom e rövid írásomat. Magam is szerencsés ember vagyok, bár kétségtelen, hogy – követve a nagy Edison bölcs útmutatását – szerencsémét igyekeztem szorgalommal is megtámasztani. Szerencsés vagyok, mert értelmes, jó polgári családba szülehettem. Óriási szerencsém, hogy gyermekként túlélhettem a világháborút és annak legaljasabb összetevőjét, a holokausztot. Szerencsémnek tekinthetem azt is, hogy tanulhattam, hogy nő létemre is a Műegyetemre járhattam, hiszen az a világháború előtt el volt zárva a lányok előtt. Szerencsém, hogy

⁹ Életem szerencséjéről – és persze, balsikereiről is – részletesebb ismereteket szerezhet az Olvasó „*A hetedik te magad légy*” című könyvemből (2015, Typotex Kiadó).

olyan szakmát – a mérnökséget – választottam, amelyben örömet leltem, a benne fellelhető szellemi tisztaság, az adatok, tények tisztelete, a logikus gondolkodás mindenkor alkalmazása révén. Szerencsés vagyok ebben a választásban, mivel képes voltam egyedül is erre a döntésre, hiszen ifjúkoromban mentorom nem volt. Édesapámat, nagybátyámat, egy sor rokonomat meggyilkolták a háború idején, amikor én mindössze kilenc-tíz éves voltam, Édesanyámat pedig lekötötte, hogy, egyedül maradván, rendkívüli erőfeszítéssel a felszínen tudja tartani a családját. Szerencsés voltam a társválasztásban is, egy szeretetreméltó és intelligens férj által. Végül, az is szerencse, hogy életem kései ciklusában, hatvanéves koromtól kezdve megírhattam nyolc kötetet¹⁰, és ezek meg is jelentek egy sorozatban¹¹. Sorsom szerencséjének részei ezek a most közreadott beszélgetések is, amelyeket ugyancsak már hatvanéves korom után folytathattam kiemelkedő tehetségű, sikeres, és a legtöbbjük esetében nemcsak nagyon okos, hanem bölcs emberekkel. Remélem tehát, hogy az *Életutak* sorozatom e tagja, a kilencedik is szerencsés sorsú lesz.

*

A megszólaltatott tudósok, mérnökök mindegyike önmagában is érdekes, színes jelenség. Mégis, úgy érzem, hogy most, így, együtt a kép átalakul, gazdagabbá, telítettebbé válik. A fények és árnyak, a nézetek és jelenségek kiegészítik és felerősítik egymást. Morzsányi, de mégis fontos töredék egy korszakról, folyamatairól, kimeneteleiről. Mindez jelentékeny, az átlagosnál lényegesen magasabb intellektusú személyiségek sorsával megvilágítva. Tisztelettel ajánlom a mai Olvasó, és még inkább az utódok figyelmébe.

¹⁰ Persze a korábbi mintegy húsz könyv mellett és után, amelyekben részben íróként, részben szerkesztőként (vagy olyikban mindkét minőségemben) alkotó és/vagy társszerző lehettem.

¹¹ *Életutak*, Typotex Kiadó.